

Keçmişini öyrənməyən gələcəyini qura bilməz!

Tarix təkrarlanır, odur ki, olmuşları öyrənilib lazımı nəticə çıxarmaq və bir daha səhv etməmək üçün növbəti mərhələlərdə nəzərə almaq vacibdir!

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqı böyük zəhmət və qurbanlar bahasına dövlət müstəqilliyi qazandı. Lakin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ömrü cəmi 23 ay oldu...

Ötən əsrin sonlarında qazanılan dövlət müstəqilliyi də eyni aqibəti yaşayacaqdı. Əgər ulu öndər Heydər Əliyev xalqın arzu və tələbi ilə yenidən ölkə rəhbərliyinə qayıdaraq Azərbaycanı parçalanmaqdan, dövlət müstəqilliyini isə məhv olmadan xilas etməsəydi!

Uzun əsrlərdən sonra qazanılan və yaşadılan, əbədiyyə çevrilən dövlət müstəqilliyi hər birimiz üçün müqəddəs və əzizdir!

Varisi olduğumuz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illik yubileyini Prezident İlham Əliyevin 10 yanvar 2018-ci il tarixli sərəncamı ilə bu ildə təntənə ilə qeyd etdik. Şərəfli yubileyə hazırlıq dövründə müstəqilliyin özü və sonrakı taleyi ilə bağlı müxtəlif mətbu orqanlarda gedən məqalələrin kiçik bir qismini qəzetimizdə dərc etməklə baş verənlərə yenidən diqqət çəkirik!

Oxumaq, bilmək və nəticə çıxarmaq üçün!

Cümhuriyyət bayramı

Yeni Türkiyənin 2 böyük günü var: 23 nisan (aprel 1920) İstiqlal günü ilə 29 oktyabr (1923) Cümhuriyyət günü!

23 nisan səltənət enqazı altından yeni bir qüvvət və həyatla yüksələn gənc türk millətinin xaricə qarşı mövcudiyyət və istiqlalını, 29 təşrin-əvvəl - oktyabrda səltənət və xilafət müəssisələrinin əcz (acizlik) və inadına rəğmənin əsarət zəncirini qıraraq kəndi halısını bizzat təmin edən türk xalqının hakimiyyət və hürriyyətini təsbit edən 2 mübəcəl (öyünüləcək) gündür.

Türk inqilabı namilə təbcil olunan Anadolu hərəkəti, bizcə, Şərqi istila edən milli istiqlal hərəkətinin ən mütəkamil bir nümunəsidir. İki sənə əvvəl, 29 oktyabr qərarını təhlil edərkən, “Şərqi istila edən milli hərəkətin xalq hərəkəti olduğunu, xalq hərəkətinin təsis edəcəyi hökumətin də “məna etibarilə demokrasiyadan, şəkil etibarilə də cümhuriyyətdən başqa olmayacağını” zikr etmişdik.

Demokrasi, bizcə, müxtəlif təbəqəti-ictimaiyyəti haiz olub, daima haldan hala keçərək, təkamüldə bulunan cəmiyyətin vaxt və zamanın təsiri ilə istehsal işlərini tənzimləyən rolları dəyişən mütərəqqi zümərələrin səri-kara gəlməsini qolaylaşdıraraq təmin edən idarə sistemidir. Bu sistem, zahiri təşkil edən bir təqim təmsiliumü müəssisə və mərasimindən (məclislər, intixablar) arayı-ümumiyyəti müqtəzi əmanətdən ibarət olmaqla bərabər, demokrasiyaya əsil ruh və mənasını təşkil edən şey, heç şübhəsiz ki, təcrübəyə bağlı müsbət elmlərlə, tərəqqi fəlsəfəsinə bağlı mənəviyyat əfkarıdır. Hətta deyilə bilər ki, elmin hürriyyətini əqli bəşərin hər növü qayğılardan azad olunuşunu, fərdin, digərin hürriyyət və hüququna təcavüz etməmək surətilə, hər növü hürriyyət və istiqlalını təmin etməyən bir idarə demokrasiya müəssisələrinin zahirə aid bütün şəkillərini məhfuz bulundursa belə, heqiqi demokrasiya degildir. Bunun üçündür ki, demokrasiya təsis etmək məqsədi ilə zühür edən ixtilallarda inqilabçılar ruh və məna inqilabı tamamilə təhtitəminə alınmadıqca şəkilin, hər cəhətcə mükəmməl olmasına deyil, hər halda müəssir olmasına baxırlar. Demokrasiya təsis etmək vəzifəyi tarixiyyəti ilə müvəzzəf olan təcəddüd zümərəsi vəzifəsinin bitdigiə bir türlü qane olmayana, inqilaba min dürlü əngəllər çıxaran mürtece zümərələrə qarşı şiddət göstərmək, xəstəsinə ölümdən qurtarmaq üçün şəfqət və mərhəmət hissillə təəssüs oluqları müheqqəq bulunan cərahlara kibi, cəmiyyət vücudunda konqren halını alan əzayi, bila-aman kəsib atmaq məcburiyyətindədir.

Milliyyətəpərvər Türkiyə işte böylə mühüm bir təcrübə ilə məşğuldur. Türk demokrasiyasını təsisə müvəzzəf olan tərəqqipərvər zümərə nə məsuddur ki, zamanın iqtizasını heqqilə müdrik, inqilabın mexanizminə tamamilə aşına, milyonları sövq və idarəyə qadir böyük bir rəhbərə malikdir. Bu rəhbərin nurlu irşadları ilə zaman-zaman ortaya atılan tərəqqi və təməddün şüarları bizə türk demokrasiyasının müzəffəriyyətinə təmin edəcək mənzumeyi-əfkarın təheqqüqünü kəndinə ən böyük və ən müqəddəs bir əməl ittixaz etmiş qüvvətin, Türkiyə inqilabında amili-müəssir olduğu haqqında pək böyük ümidlər verməkdədir. Biz görüyoruz ki, Türkiyə inqilabı demokrasiyanın məneviiyyat qisminə aid xüsusaatda təəssüs göstərəcək qədər radikalıdır. Ehtimal ki, böyük və əsaslı inqilabların ruhiyyatına haqqilə vəqif olmayanlar və yaxud işin bu cəhətini əhəmiyyətli tələqqi etməyənlər fəş yerinə mütlaqə şapka geymənin lüzumunu dərk etməzə heyretde qalırlar. Fəqət böylələri unutmaları ki, inqilablara, mütəfəkkir və mənəvvər zümərə həyat və qanunlar üzərində icrayi təsir edən fikir və düsturların təbəddülündə görürsə də, xalq kütləsi, bu təbəddülü yalnız gözüne gırəcək qədər dəyişən zahirlərlə anlar və yalnız bu kibi hadisələr üzərinə düşünür. Xalq kütləsinə nəqlə deyil, əqlə qiymət vermənin lüzumuna olduqunu anlamaq üçün istədiyi səpuşu (baş örtüyü) geyməkdə məhzur olmadığını bizzat göstərməkdən daha müəssir bir propaqanda olurmu?...

Mənəviyyatdakı təbəddülləri onların bir növürumuzunu (rəmlərini) təşkil edən zahiri qiyafətin dəyişməsilə dərk və bunun üzərinə düşüncəyini qəbul etməklə bərabər, kütlənin, məruf bir görüşə rəğmənin, pək maddi düşünür bir vücud olduğunu da heç bir vaxt unutmayalım. Başına

şapka geydirdiyimiz xalqın yaşayışındakı şərait dəxi şapkalara həyatına bənzədeməz və bu xüsusaatda kəndisinə yarı üçün məxsus bir ümid verməzsiz və geydirəcəyiniz şapkalara yırtılacağı həmənin müheqqəqdır. Fəqət nə mutlu ki, hər tərəfdə böyük təhalüklə şapka geydigi xəbər verilən Anadoludan bizə əndişəmizi mucib xüsusda dəxi ümidli xəbərələr gəlməkdədir. Cümhuriyyət hökumətinin türk kütləyi-əslisiyyəsini təşkil edən Anadolu köylüsünə istinad eyləmək və bu kütlə içindən çıxan istehsal nazimi mütərəqqi bir zümreyi tutmaq siyaseti yürütdüğünü göstərən iqtisadi təşəbbüsləri təşviq etdiyi görülməkdədir. Bunun ən böyük və ən müsbət dəlili isə hökumətin demiryolları haqqındakı əzmi və müvəffəqiyyətidir. Türk köylüsü kəndinə yeni şüarlar, yeni səpuşlarla gələn hökumətin kağni (köşk) arabası ilə deyil, “Od arabası” ilə gəldiyini görüyoruz. Bunun üçündür ki, o, görənəklərinin yıxıldığını suyi-təfsir edərək kəndisinə yanaşan müfəttisin və mürteceləri deyil, kəndisini zəfərdən zəfərə yürüten rəhbərlərin arxasından qoşdu. “Kürdistan üsyanı” namilə məruf irtica hadisəsində fəşli mütəəssiblərlə deyil, şapkalı münəvvərlərlə getdi, demokrasiyanın müvəffəqiyyəti və qələbəsinə təmin etdi.

Bu müvəffəqiyyət bizi sevindiriyor. Türkiyə üçün seviniyoruz. Yalnız Türkiyə üçün deyil, eyni zamanda bütün Türklük üçün də seviniyoruz.

Milliyyətəpərvər demokrat xalq Türkiyəsinin bütün Şərq, ələlxüsus bütün Türk dünyası üçün mənevii və mədəni bir rəhbər olduğunda şübhəmi var? Türk dünyasının gərək Türkiyə kibi müstəqil olan yeganə məmləkəti ilə gərək əsarət və işğal altında yaşayan digər məmləkət və qövmlləri, zamanımızın sifəti-kaşifəsini (əmma mə növünü) təşkil edən ixtilal və inqilab həyəcanları içində çalxanıb duruyorlar. Bu çalxantının Anadoluda artıq milli demokrasiya hədəfinə doğru salım bir istiqamət aldığıni görüyoruz. Halbuki başda Azərbaycan olmaq üzrə Sovet idarəsində bulunan digər türk qövmllərinə tamamilə başqa bir istiqamət veriliyor. Orada milliyyət və demokratizmin küfr və dələl (keçmiş) olduğu fikri tərvic olunuyor. Bu dələləti-ikriyyəyə qarşı komunizm əsarətindəki türk qövmllərinin yeganə ümidi demokrasiyanın Türkiyədəki zəfərinə mətufdur (dönüşdür). Qeyri təbii komunizm idarəsinin bir gün gəlib də rəf ediləcəyinə qane bulunan bu Türkiyə xaricindəki türklər bir gün gəlib də milli demokrat bir həyat yaşayacaqlarına qüvvətlə inanıyorlar.

Bu fürsətin kəndilərinə keçdiyi sırada, heç şübhə yoxdur ki, onlar Türkiyənin təcrübələrindən və demokrat Türkiyə laboratuvarında işlənəcək milli demokrat hars və ürfanından kəmalilə istifadə edəcəklərdir.

Türkiyədə Cümhuriyyət və demokrasiya fikri və ənənəsinin kökləşib tamamilə müzəffər olmasına Azərbaycan gəncliyi bilxassə məmnun olur. Çünki bu idarənin xaricə qarşı əxz edəcəyi feyzindən ilk sırada istifadə edəcək bir cəmiyyət varsa o da Azəri Türklüğüdür.

İki qonşu və qardaş cəmiyyət qismi mənəvvərinin başqa-başqa məfkurələr daşıdığından nə kibi zərər gəldiyini Azərbaycan gəncliyi bir dəfə təcrübə eyləmişdir. *Azərbaycanın ilk haləsindən kəndi yardımına gələn Türkiyə dövlətinin bünyəsindəki səltənətçiliklə yeni doğan Azərbaycan dövlətinin bünyəsindəki cümhuriyyətçilik arasında məfkurəvi müsadimələr olmuşdur.*

Türkiyədəki radikalizmin müvəffəqiyyətilə əsri Türkiyə Cümhuriyyəti və mənəvvər türk demokrasiyası təcəssüs etdikdən sonra, bu təsadümlərin (toqquşmaların) etimalı aradan qalxaraq türk ellərinin vəhdəti, səmimiyyət və qardaşlığı birə on qat daha artmış olur. Bunun üçündür ki, biz *Türkiyə Cümhuriyyəti bayramını yalnız Anadolu türklərinə deyil, bütün türklərə xas böyük və məsud bir bayram olaraq tələqqi edər və bu bayram münasibətilə yalnız türkiyəlləri deyil, bütün türkləri təbrik edəriz.*

**Baş məqalə
“Yeni Qafqasya”, 1 təşrin-sani
(noyabr)1926, №3**

Mətuף - dönüş

**P.S. Məqaləni redaksiyaya
professor Şirməmməd
Hüseynov təqdim edib.**